

političara koji je pred kraj života napravio temeljit zaokret u svojim političkim stavovima. Ona po tome predstavlja i svojevrsni povijesni izvor. Taj izvor, dakako, u znanstvenoj upotrebi zahtijeva kritički pristup i kontrolu drugim autentičnim izvorima. U djelu ovakve vrste autor nije mogao izbjeći subjektivnost prikaza, ali u mnogim slučajevima on donosi ocjene koje historiografija mora respektirati. Za suvremenog, običnog čitatelja Pribičevićeva knjiga *Diktatura kralja Aleksandra* predstavlja izuzetno zanimljivo štivo, koje ga na poseban način uvodi u slojevitou problematiku povijesti jugoslavenske države između dva rata.

Hrvoje Matković

JOSIP BRATULIĆ: SJAJ BAŠTINE. RASPRAVE I ČLANCI O HRVATSKOJ DOPREPORODNOJ KNJIŽEVNOSTI, Split 1990.

Moglo bi se slobodno reći da je povijest hrvatske dopreporodne književnosti dobro proučena te da je iz te oblasti objavljen velik broj knjiga, studija i članaka. Tome je znatno pridonio i zagrebački Istranin Josip Bratulić, nekadašnji suradnik Staroslavenskog zavoda "Svetozar Ritig" u Zagrebu, a sadašnji redovni profesor i dekan zagrebačkog Filozofskog fakulteta te član HAZU. Doktoriravši na čuvenom Istarskom razvodu, Bratulić se razvio u vrsna znanstvenika, autora brojnih radova, u prvom redu iz oblasti povijesti književnosti. A evo kako on vidi taj značajan posao: "Proučavanje povijesti književnosti, jednako tako kao i proučavanje političke i društvene povijesti jednoga naroda, u osnovi je služba za samoosvješćivanjem i samopoznavanjem naroda: to je traženje njegova duhovnog ishodišta i opravdanje povijesnog trajanja. Današnje proučavanje i ispitivanje književnih tekstova, upravo zbog takvoga gledanja i shvaćanja o književnosti, nije više isključivo faktografsko; ne zaustavlja se samo na povijesti ili prepovijesti djela kao zatvorenog sistema i na istraživanju o piscu kao građanskoj osobi, nego se ispituje i vrednuje piščevo književno i duhovno iskustvo kakvo je primio, usvojio i eventualno predao dalje. Koliko je to iskustvo župjelo od pokoljenja, koliko se razvijalo, raslo i učvršćivalo se, odnosno: hirilo i nestajalo treba da se ispita, istraži i utvrdi povijest književnosti. S takvim pogledima današnje je istraživanje književnosti šire, daje velike mogućnosti za sinteze, nudi dublja rješenja. Na žalost, pod takvim vidom proučavanja književnog naslijeđa može se lakše nego ranije sakrivati verbalna praznina. Tome ipak nije kriv metodološki pristup, nego teškoća sveobuhvatnog sagledavanja zaista živog i plodnog u osjetljivom tkivu književnosti kao umjetnosti izražene riječima."

Napisao je to i objavio Josip Bratulić još 1970. godine, u radnji "Jedanaest stoljeća hrvatske književnosti", sada preobjavljenou u knjizi "Sjaj baštine. Rasprave i članci o hrvatskoj dopreporodnoj književnosti", koju je 1990. g. izdao splitski "Književni krug", kao 38. svezak svoje Biblioteke "Znanstvenih djela" (urednik: Ivan Mimica; recenzenti: Rafo Bogišić i Dunja Fališevac). Knjiga ima i više fotografija i faksimila. U knjizi su ukupno preobjavljena 22 priloga – studija i članaka, koji su izlazili uglavnom u našim časopisima Kritika, Mogućnosti, Forum, Dometi i Croatica, u vremenskom rasponu od 1970. do 1989. godine.

U kompoziciji svoga djela autor kreće od početka, od "Konstantina-Ćirila i Metoda i njihove baštine kod Južnih Slavena" (str. 5 – 14), upozoravajući na to da se pogled na Solunsku braću u slavističkoj znanosti mijenjao. Ranije se na njih u prvom redu gledalo kao na misionare i prosvjetitelje, a filološka su istraživanja njihova rada znatno zasjenila njihovo djelovanje na društvenom, političkom, organizacijskom i diplomatskom polju; osim toga, od njih dvojice Metod je u istraživača bio u znatnoj sjeni svoga brata. Bratulić, između ostalog, znatnu pažnju

posvećuje radu Solunske braće na usustavljanju pisanoga jezika za Slavene, repertoriju koji je kasnije postao temeljem razvoja slavenskih književnosti, kultu braće itd. U radnji "Jedanaest stoljeća hrvatske književnosti" (str. 15 – 34) autor daje svoj pogled na književnost kao povijesno iskustvo, na proučavanje srednjovjekovne hrvatske književnosti, na začinjavce; Bratulić izričito konstatira da je "zapisana riječ na hrvatskom jeziku u srednjem vijeku od pojma začinjavac prerasla u pojam književnost". "Hrvatska srednjovjekovna poezija latinskoga jezičnog izraza" (str. 35 – 51) u pet poglavlja upućuje na to kako je sazrijevao latinski jezik u našim krajevima u vremenskom rasponu od ranog srednjeg vijeka do zrelog humanizma; za razliku od starijih istraživača, Bratulić pristupa ovom pitanju i kao znanstvenik, ali i s određenim senzibilitetom: "Danas se korpus srednjovjekovne hrvatske poezije nudi proučavaocu kao otvoren, zanimljiv i poticajan skup poetskih i poetičkih tekstova koji se, dapače, mnogim elementima ugradio u našu renesansnu književnost, a dijelom i u naš govor, a metaforikom, jednostavnim iskazima može i današnjega čitaoca iznenaditi i ponijeti izvornošću, pružiti mu estetske poticaje; što bi rekli stariji proučavaoci – pružiti mu estetski užitek" (str. 35). Autor vrednuje taj korpus na latinskom jeziku, koji je ostao zapostavljen, nevrednovan i neispitan. U manjem članku "Jedanaest stoljeća Branimirova natpisa" (str. 53 – 55) J. Bratulić upozorava na poetičnost samoga teksta, upozoravajući na to da su riječi posložene "da zvuče, i svojim zvukom otkrivaju smisao zapisanoga, u kamen uklesanoga". Već je Marulić bilježio: "evo bo historiju tuj svedoh u versih, po običaju naših začinjavac". I na to pitanje Bratulić upozorava u članku "Najstarija hrvatska poezija i začinjavci" (str. 57 – 69), upućujući i na pitanje gdje valja tražiti te začinjavce; smatra da su to u prvom redu zapjevači, pretpjevači, pjevači, manjim dijelom versifikatori, da nije riječ o tvorcima književnog djela (kako je smatrao V. Mažuranić), ali da povezuju "najstariju zapisanu i folklornu književnost s novijim tokovima naše književnosti, kad se pjesme počinju izdavati i štampom". U studiji "Hrvatska srednjovjekovna poezija" (str. 71 – 92) autor daje pažljiv prikaz istraživanja tog književnog segmenta u nas (Jagić, R. Strohal, Ivšić, Komboš, Hamm, M. Franičević i dr.), upozorava na izvore i ostvarenja – počevši od onoga korpusa što je nastao u zoru slavenske pismenosti, na zapadnokršćanske poticaje, na pjesmu kroz godinu, na prvu hrvatsku pjesmaricu – Pariški zbornik pjesama (oko 1380. godine), na metričke modele, na smrt kao inspiraciju i temu, na nove impulse, u doba odvajanja "autorske" poezije od začinjavačke. "Hrvatska glagoljska književnost između istoka i zapada" (str. 93 – 100) otkriva Bratulićeve rezultate istraživanja naznačenoga problema; između ostalog, on ističe da utjecaji istočne, grčke i slavenskih srednjovjekovnih književnosti na knjiški repertorij hrvatske glagoljaške književnosti ne sežu samo do sredine XI. st., nego su prisutni i dva stoljeća kasnije, uz znatne utjecaje sa zapada. Članak "Srednjovjekovne bratovštine i crkvena pjevanja" (str. 101 – 106) govori o pobožnim i dobrotvornim udruženjima koja su se, kasnije, razvila i u značajna socijalna i gospodarska društva; u nas se među prvima braćki spominju 1184. g. u Povaljskoj listini. Autor je, međutim, više pažnje posvetio i njihovu scenskom djelovanju, pa tako – u sljedećem članku – prelazi na prikaz "Trajanje srednjovjekovnih prikazanih tekstova" (str. 107 – 116), koji su – iako nerijetko i zabranjivani – potrajali i do XIX. stoljeća. Tekst "Povijesne i kulturne prilike u vrijeme nastanka prve hrvatske tiskane knjige" (str. 117 – 124), tj. hrvatskoglagoljskog "Misała po zakonu rimskog dvora" na staroslavenskom jeziku hrvatske redakcije pružio je autoru prigodu da u obliku male sinteze markira to i inače prijelomno doba u životu hrvatskoga naroda. Doba je to silovitih osmanlijskih provala i strašnih razaranja Hrvatske, ali i doba još snažnoga društvenog, gospodarskog, kulturnog i intelektualnog potencijala u Hrvata, koji su 1483. g. mogli iznjedrili takvo kapitalno, prekretničko djelo s kojim smo "iz civilizacije rukopisne knjige na najljepši mogući način, najljepšom našom tiskanom knjigom, krenuli u civilizaciju tiskane knjige". Radom "Marko Marulić i tradicija" (str. 125 – 133) autor upozorava na jednu inače poznatu, ali pomalo zaboravljenu činjenicu – koliko je taj čuveni stvaralac na hrvatskom i latinskom jezičnom izrazu izrastao iz tradicijskih korijena i dubina svoga nacionalnog duhovnog naslijeđa. Bratulić se i dalje zadržava na tom velikom hrvatskom stvarao-cu, ovaj put analizirajući "Književno-jezičnu baštinu u 'Suzani' Marka Marulića" (str. 135 – 146),

ističući to njegovo osebujno djelo kao "sretan spoj njegove humanističke načitanosti i hrvatske zauzetosti". U radnji "Mavro Vetranović između biblije i apokrifa" (str. 147 – 154) J. Bratulić dolazi do zaključka kako se upravo na Vetranoviću "lomi staro i novo, autorsko i neautorsko, srednjovjekovno i novovjekovno, tipično crkveno i svjetovno". O prvom opsežnijem djelu naše književnosti autor govori u članku "Petar Zoranić i njegove Planine" (str. 155 – 166), ističući taj prvi hrvatski roman kao kompleksno djelo, sa svim odlikama evropske renesansne proze. Sadržaj rada "Divkovićeve Besjede kao književni tekst" (str. 167 – 172) pokazuje da još ima segmenta našega književnog nasljeđa koji mogu biti itekako zanimljivi književnom povjesničaru. Pjesničko djelo Krste Frankopana, slavnog urotnika protiv Habsburgovaca, moralo je čekati do 19. st. kako bi postalo poznato javnosti; od toga početnog koraka pa do uvrščivanja u sve vodeće antologije hrvatske pjesničke riječi nije trebalo mnogo koraka, a Bratulićeva radnja "Pjesnik Frano Krsto Frankopan" (str. 173 – 182) daje zaokruženu sliku o ovom stvaraocu "koga vrijeme nije štedilo, ali niti uništilo". I Petar Zrinski, drugi urotnik poznate zavjere, zanima J. Bratulića te je o njemu pisao u prilogu "Petar Zrinski i Pavle Ritter Vitezović" (str. 183 – 190). "Školska drama u sjevernoj Hrvatskoj" (str. 191 – 205) omogućila je autoru da, pored ostalog, pruži i širi uvid u zbivanja u ovim krajevima od 16. do 18. stoljeća, sakupljajući raspršene vijesti o ovoj značajnoj kulturnoj djelatnosti. "Matija Antun Reljković i njegova djela" (str. 207 – 212) i "Reljkovićev prozni izraz" (str. 213 – 218) jedna su, zapravo, cjelina; autor, pored ostalog, govori o Reljkoviću kao stvaraocu koji omogućuje uvid i u socijalne, gospodarske i moralne probleme svoga doba u Slavoniji te kao stvaraocu koji nije bio poklonik prošlosti jer ona je "stanje u kojem je vladala predrasuda i neznanje". Hrvatska propovjednička literatura kulturološko je područje koje je do danas najslabije obrađeno – deciderano konstatira J. Bratulić, pa stoga veću pažnju obraća "Ardeliju della Belli u okviru hrvatskoga baroknog govorništva" (str. 210 – 229), čija je zbirka propovijedi iz 1805. g. nosila "sa sobom i misao o jednom jedinstvenom jeziku od Dubrovnika do Istre, od mora do panonskih prostranstava". Posljednji rad u Bratulićevoj knjizi nosi naslov "Juraj Habdelić i njegovo djelo" (str. 227 – 234), a pruža preglednu sliku toga najpoznatijega isusovca sjeverne Hrvatske svoga doba, osobito čuvenog propovjednika zagrebačke crkve Sv. Marka na Griču i najpoznatijeg pisca hrvatske kajkavske književnosti 17. stoljeća.

U ovoj najnovijoj knjizi, u kojoj je sakupio samo dio svojih objavljenih radova, J. Bratulić se iskazuje kao jedan od naših najvrstnijih stvaralaca u književnopovijesnoj oblasti, osobito za period do 19. stoljeća. Vrlo širok vremenski raspon njegovih interesa, ali i zanimanje za književne pojave na širokom hrvatskom prostoru – od sjeverne do južne i zapadne Hrvatske – govori o sigurnom predznanju kojim vlada autor. Iako se na prvi pogled svima čini da je hrvatsko književno srednjovjekovlje relativno dobro istraženo i poznato, sadržaj Bratulićeve knjige uvjerava nas u to da još ima mnogo neobrađenih tema. Bratulić se, osim toga, iskazuje i kao polihistor široka obrazovanja i kulture, koji prati i šire evropske znanstvene tokove, skladno ih komparirajući s našom zbiljom. On se drži i shvaćanja – kako to s pravom naglašava D. Fališevac – da je književnost umjetnost riječi, ali da ona istodobno može dati i niz odgovora političkim, gospodarskim, socijalnim povjesničarima, etnologima, onomastičarima te stručnjacima iz drugih znanosti i pomoćnih znanstvenih područja. Bratulićevi radovi pružaju niz faktografskih natuknica, ali i ocjena povijesnih ličnosti, djela i zbivanja koje mogu dobro doći svakom povjesničaru u njegovu pristupu istraživanju te oblikovanju rezultata proučavanja određenih tema u vremenskom rasponu od ranoga srednjega vijeka do 19. stoljeća.

Mirjana Strčić

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Društvo za hrvatsku povjesnicu

REDAKCIJSKI ODBOR
Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
Ivan KAMPUŠ

LEKTOR I KOREKTOR
Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:
Savez povijesnih društava Hrvatske
Historijski zbornik
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Narudžbe šaljite na adresu:
Filozofski fakultet, Odsjek za povijest, za Historijski zbornik
Zagreb, Ul. Đure Salaja 3

Cijena ovog broja iznosi 20 000 HRD

Izdavanje časopisa sufinancira
Ministarstvo za znanost Republike Hrvatske
Industrogradnja, Zagreb, Savska c. 66 – potpomogla tiskanje rasprave
o Božidaru Magovcu

Slog i prijelom na kompjutoru: DENONA, Pergošićeva 8 – Zagreb
Tisak: KRATIS, Vrapčanska 15 – Zagreb, svibanj 1993.